

1948'den Bugüne, Tarihi ve Siyasi Yönleri ile “İsrail-Filistin Sorunu”

Historical and Political Aspects Of The "Israel- Philistine Conflict" From 1948 To Today

Erden KİŞİ

Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncüyıl Üniversitesini
Kamu Yönetimi Bölümü
erdenkisi@yyu.edu.tr
https://orcid.org/0000-0002-3124-680X

Makale Başvuru Tarihi: 12.06.2023
Makale Kabul Tarihi : 29.06.2023
Makale Türü: Araştırma Makalesi

ÖZET

Geçmişten günümüze dünyanın birçok coğrafyası, çatışma bölgesi olarak adlandırılmıştır. Bu bölgeler içerisinde ön öne çıkıanı ise Ortadoğu olmuştur. Ortadoğu örneğinde en ciddi çatışmanın ise İsrail-Filistin çatışması olarak öne çıktığı anlaşılmaktadır. Neredeyse seksen yıla yakındır sürmekte olan bu çatışma, çok acı olayların yaşanmasına sebep olmuştur. 21. yüzyıla geldiğimiz dönemde de durmaksızın süren bu sorun, kalıcı bir çözüme ulaşmamıştır. Gerek bölge ülkelerinin gerekse de uluslararası toplumun zaman zaman bu soruna, eğildikleri görülmektedir. Özellikle İslam toplumlarında, Türkiye haricinde herhangi bir ülkenin Filistin'in tezlerinden yana olarak ciddi şekilde soruna eğilmediği, göze çarpmaktadır. Esasında sorunun ilk ateşlendiği dönemlerde Arap dünyasının, Filistin'in yanında yer aldığı, hatta İsrail ile askeri bir mücadele içerisine girdikleri görülmektedir. Fakat günümüze gelindiğinde Arap dünyasının, Filistin'e karşı olan duyarlılığında bir azalmanın yaşandığı anlaşılmaktadır. Tüm dünya insanlığının gözü önünde Filistin halkının yaşadığı dramatik olaylar, kabul edilemeyecek bir boyuta varmıştır. İsrail ise her geçen gün, Filistin'e karşı uyguladığı askeri politikaları, sertleştirmeye çalışmaktadır. Nihayetinde bu çalışmada; İsrail'in kuruluş tarihinden bugüne, İsrail ve Filistin arasında yaşanan sorunun siyasi, sosyolojik, teolojik ve tarihi boyutları anlaşılmasına çalışılmıştır. Akabinde sorunun gelişimindeki önemli kırılma hatlarına dikkat çekilerek, tarihsel süreç analiz edilmiştir. Daha sonrasında, küresel ve bölgesel aktörlerin soruna nasıl yaklaştığı konusuna, değinilmiştir. En nihayetinde ise bölge üzerinde süren çatışmada, her iki tarafın da ortaya koyduğu tezler, tahlil edilmiş ve sorunun önümüzdeki dönemlerde nasıl bir şekilde bürüneceği konusunda, tespitlerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Dünya Çatışma Bölgeleri, Balfour Deklarasyonu, İsrail'in Kuruluşu, İsrail-Filistin Sorunu.

ABSTRACT

From the past to the present, many regions of the world have been referred to as conflict zones. The most prominent among these regions has been the Middle East. It is understood that the most serious conflict in the Middle East is the Israeli-Palestinian conflict. This conflict, which has been going on for almost eighty years, has been the cause of many painful events. In the 21st century, this problem has not yet been permanently resolved. Both the countries in the region and the international community have been addressing this problem from time to time. Especially in Islamic societies, it is noticeable that no country, except Turkey, has seriously addressed the problem in favor of Palestine's theses. In fact, in the early stages of the conflict, the Arab world sided with Palestine and even engaged in a military struggle with Israel. However, when we come to the present day, it is understood that the Arab world's sensitivity towards Palestine has decreased. The dramatic events experienced by the Palestinian people in front of the eyes of the whole world have reached an unacceptably high level. Israel, on the other hand, is hardening its military policies against Palestine day by day. In conclusion, this study attempts to understand the political, sociological, theological, and historical dimensions of the conflict between Israel and Palestine since the establishment of Israel. Subsequently, the historical process was analyzed by drawing attention to the important breadlines in the development of the conflict. Afterward, the approaches of global and regional actors to the problem are discussed. Finally, the arguments put forward by both sides in the ongoing conflict over the region are analyzed, and determinations are made about the shape the problem will take in the coming period.

Keyword: World Conflict Zones, Balfour Declaration, Establishment of Israel, Israeli-Palestinian Conflict.

1. GİRİŞ

Son dönemlerde, yayınlanmamış İngiliz ve Siyonist arşiv materyallerinin kullanılması, İngilizlerin, Filistin politikası ve Siyonist-Arap çatışmasının erken gelişimi hakkında, bir dizi ilginç ve ayrıntılı çalışma üretmiştir (Kedourie and Haim, 1982: 1). Yaşanan gelişmeler neticesinde, Siyonist düşüncenin oluşum ve gelişiminde Avrupa aklının, önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Özellikle İngiltere'nin, Siyonizm'in gelişimi ve Ortadoğu'daki hedefleri için üstlendiği rol, oldukça bariz bir şekilde kendini göstermektedir.

Bilindiği üzere İngiliz Mandası döneminde (1920-48), Filistin'in hem Arap hem de Yahudi nüfusu, İngiliz yöneticilerinden temsili özyönetim sanatını öğrenme fırsatı olmadan süreç devam etmiştir. Her topluluk ayrı ayrı gelişmiş ve ulusal-toplumsal meselelerde, kendi tanınmış liderlik modellerine ve siyasi rekabete sahip olmuşlardır. Farklı yeteneklere sahip liderler, dönemin zorluklarına ve krizlerine yanıt olarak, farklı derecelerde başarı ile kitlelerini, seferber etmişlerdir (Kedourie and Haim, 1982: 26). Bu temelde dönemin hâkim gücü olan İngiltere'nin, Ortadoğu'daki sınırların şekillenmesine yönelik müdahalesi sonucunda, oldukça sancılı bir sürecin yaşandığı anlaşılmaktadır. Diğer bölge ülkelerine nazaran özellikle, Filistin'in yaşadığı süreç, tam anlamı ile İngiltere'nin eliyle sahnelenen bir kurguya dönüşmüştür.

1921 ve 23'te bir Yasama Konseyi önerisi, Sir Herbert Samuel'in (Yahudi asıllı İngiliz politikacı) Filistin için kendi kendini yöneten kurumlar yönündeki en büyük çabasını, temsil etmiştir. Bu projenin başarısızlığından sonra bile Samuel, Arap nüfusun yönetimin kendi görüşlerini dikkate almakla gerçekten ilgilendiğini hissetmesini sağlayacak, başka uygun anayasal aygıt arayışında ısrar etmiştir. Ancak Samuel'in başlangıçtaki iyimserliği giderek azalmış ve 1923'ün ortalarında bunun çok zor olacağını, kabul etmiştir (Kedourie and Haim, 1982: 37). Yaşanan süreç, İngiltere'nin aklında daha farklı bir yapının olduğunu göstermiştir. Bu nedenle Filistin'de yaşanan gelişmelerin, bölge insanların kendi politik çabalarının sonucunu olarak ortaya çıktığını ifade etmek, oldukça abartılı bir yaklaşımdır. Siyonizm'in, Ortadoğu'ya inmesi ve ilerleyişi konusunda, yol haritasının İngiltere öncülüğünde oluştuğu, anlaşılmaktadır.

Öte taraftan Amerikalı tarihçi Howard Sachar (1977), Siyonist düşüncenin çağdaş manada ortaya çıkışını, 1830'lardan itibaren Yahudilerin kefarete için gerekli bir başlangıç olan, "Kutsal Topraklar" a dönmeleri gerektiğini vurgulayan, Avrupalı Hahamlar Judah Alkalai ve Zvi Hirsh Kalischer'e kadar izlemiştir (Berry and Philo, 2006: 1). Siyonizm'in kökeni hakkında farklı tezlerin ortaya atıldığı görülmesine karşın en önemli gösterge, Siyonizm'in Batı desteği ile oluşan bir akım olduğudur. Bir dönemler İngiltere'nin daha sonrasında ise ABD'nin desteği ile Ortadoğu'da kök salmaya çalışan Siyonizm, tam manası ile Arap dünyasının ortasına dikilmiş yabancı bir askeri üs kurmayı amaçlamıştır.

Genel olarak siyasi Siyonizm'in babası olarak kabul edilen Theodor Herzl, Avusturya-Macaristanlı Yahudi bir gazeteci ve oyun yazarıdır. Avrupa'yı kasıp kavuran şiddetli anti-Semitizm'den derinden etkilenmiş ve Viyana gazetesi Neue Freie Presse için gazeteci olarak, bir Yahudi subayın haksız yere sırları Almanlara vermekle suçlandığı, Paris'teki kötü şöhretli Dreyfus Davası'nı haber yapmıştır (Berry and Philo, 2006: 3). Gerek Avrupa ülkeleri için gerekse de Ortadoğu ülkeleri için oldukça önemli bir kişiliğe dönüşen Herzl, daha sonrasında Siyonizm denilince akla gelen ilk kişi olmuştur. Fakat yaşanan süreç analiz edildiğinde Hetzel'in, olmayan bir şeyi ortaya atmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü Siyonizm, çok köklü bir geçmişe sahiptir. Herzl'ı önemli bir kişilik haline getiren temel olgu ise dönemin küresel güçlerinin, Siyonizm için bir siyasi figür arayışında olmaları, olmuştur. Böylece 20. yüzyılın ilk yarısında dünyanın birçok ülkesinden Yahudiler, Ortadoğu'ya gönderilmek istenmiştir. Doğusundan batısına tüm Hristiyan ülkelerde, bu anlayışın hâkim olduğu görülmüştür.

Örneğin 1904'de, Rus "pogrom"larının (dini, etnik veya siyasi nedenli şiddet hareketi) bir sonucu olarak, Filistin'e yeni bir Yahudi göçü dalgasının başlangıcına tanık olunmuştur. Sonraki on yıl içinde 35.000 ile 40.000 Yahudi göçmen, Filistin'e gelmiştir. Bu grup arasında, Eylül 1906'da Yafa'ya (Eski dönemlerde Kudüs'ün limanı olan yer) gelen ve daha sonra Yafa'nın geliştirilmesinde çok önemli bir rol oynayacak olan o dönemde yirmi yaşında bir Rus Yahudisi olan David Ben-Gurion (İsrail'in ilk

başbakanı) da bulunmuştur (Berry and Philo, 2006: 5). Dolayısı ile 20. yüzyılın ilk yarısı, tam manası ile dünyanın hâkim güçlerinin kendi ülkelerindeki Yahudileri, Filistin'e göç ettirmeye çalıştığı bir dönem olmuştur. Bu durumun oluşumunda, pek tabii ki birtakım siyasi hedeflerin var olduğu, göze çarpmaktadır.

Bu süreçte, Yahudilere bir yurt sözü verilmesi karşılığında, İngiltere ve ABD'nin (Amerika Birleşik Devletleri), Siyonistler ve doğal olarak Yahudi sermayesi ile ciddi bir iş birliği içine girdikleri, anlaşılmaktadır.

Tam manası ile bölgenin geçeklerinden uzak ve sadece dönemin küresel güçlerinin siyasi istekleri doğrultusunda, Filistin'de Yahudiler için bir devlet sözü verilmesi, Ortadoğu'daki büyük yangının fitilinin ateşlenmesine, sebep olmuştur. Siyonist aklın, Batılı ülkelerle kurduğu ilişkiler sonucunda, bir siyasi denklem sonucu ortaya çıkan İsrail'in, kurulduğu günden bugüne Ortadoğu, büyük bir çatışmanın içerisine çekilmiştir. Bu ateşten en çok zarar gören de Filistin halkı, olmuştur.

Günümüze geldiğimizde Filistin-İsrail sorunu denildiğinde, aklımıza gelen ilk denklem Siyonizm, AB (Avrupa Birliği) ve ABD ittifakıdır. Bu nedenle İsrail'in, Ortadoğu'da yürüttüğü politikaları, bu iki büyük paydaşın çıkarları dahilinde analiz etmemiz, gerekmektedir. Çünkü Siyonist düşüncenin palazlanmasında, Ortadoğu'da yer edinebilmesinde ve bir devlet kuracak boyuta ulaşmasında, bu iki büyük aktörün ciddi bir desteğinin olduğu, anlaşılmaktadır.

Ortadoğu bölgesinin en önemli sorununa dönüşen, İsrail-Filistin çatışmasını konu alan bu çalışmada, yaşanan çatışmanın tarihi ve siyasi boyutlarına değinilmeye çalışılacaktır. Özellikle sorunun 20. yüzyılda, nasıl bir gelişme kaydettiği ve 21. yüzyıla gelindiğinde nasıl bir boyuta bürünmeye bağladığı konusunda, tespitlerde bulunulacaktır. Ayrıca geçmişten günümüze, küresel ve bölgesel aktörlerin, soruna yaklaşımı konusuna da değinilecektir. Daha sonrasında, sorunun çözümü için nelerin yapılması gerektiğinden bahsedilecektir. Özellikle küresel ve bölgesel aktörlerin, sorunun çözümü noktasında üstlenmeleri gereken rollere, açıklık getirilecektir.

Çalışma sürecinde, literatür taraması yapılmış ve sorunun gelişiminde önemli olan olaylar, dönemin şartları içerisinde analiz edilmiştir. Türkçe ve İngilizce kaynaklardan beslenerek özgün bilgiler, çalışmaya eklenmiştir. Uzun bir literatür taraması ile siyasi, teolojik ve sosyolojik analizler sonucunda çalışmamız, bir araştırma-derleme çalışması noktasına getirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca çalışma sürecinde, her iki tarafın da ortaya koyduğu tezlerin genel yapısı, anlaşılacak istenmiştir.

2. TARİHSEL VE SİYASİ YÖNLERİ İLE SİYONİZM

‘‘Kutsal Topraklar’’a dönüş özlemi, iki bin yıldan fazla bir süredir, Yahudi yaşamının ve düşüncesinin merkezi bir parçası olmasına ve onu hem son derece eski hem de oldukça yeni yapmasına rağmen, modern anlamıyla Siyonizm'in kökeni, yalnızca bir asırdan biraz daha eskiye dayanmaktadır. Ancak diğer birçok hareketin aksine asıl amacına, 1948'de İsrail Devleti'nin kurulması ile ulaşmıştır (Medoff and Waxman, 2009: xi). Uzun bir dönemin ve derin bir bekleyişin ürünü olan Siyonizm, ancak II. Dünya Savaşı sonrası dönemde, hedefine ulaşabilmiştir. Bu hedefe ulaşmasında ise Batılı ülkelerin, ciddi şekilde desteğini görmüştür.

Esasında Yahudilerin Siyon'a (Tanah'ta geçen İsrail Diyarı) olan bağlılığı, yüzyıllar öncesine dayanmaktadır. Modern Siyonist hareket, bir asırdan daha uzun bir süre önce örgütlenmiş olsa da Siyonist fikrin kökleri, yaklaşık 4000 yıl öncesine, İncil'deki Ata İbrahim'in ‘‘Vaat Edilen Yer’’e yerleşmek için Keldaniler'in Ur kentindeki evini, terk ettiği güne kadar uzanmaktadır (Medoff and Waxman, 2009: xxvii). Teolojik olarak oldukça derin bir geçmişe sahip olan Siyonizm'in, Hristiyanlık inancı ile de yakın bir iletişim içerisinde olduğu, anlaşılmaktadır. Bu sebeple Siyonizm'in, Batılı ülkelerle ile kurduğu siyasi iletişimin arka bahçesinde teolojik bir bağın olduğu, ortaya çıkmaktadır.

20. yüzyıla gelindiğinde Siyonizm'in hedeflerini, hayata geçirmek için yeni siyasi aktörlerin ortaya çıktığı, görülmektedir. Örneğin 1886'da Polonya'nın Plonsk kentinde doğan David Ben-Gurion, Çarlık Rusyası'ndaki ‘‘pogrom’’ların boyutu ve aşırılıkları, Yahudi karşıtı isyanlar ve Yahudi topluluklarına yönelik kanlı saldırılar karşısında şoke olan bir genç olarak, Yahudi kuşağının bir parçası olmuştur.

Yaşanan bu Yahudi karşıtı eylemler sonucunda genç Yahudilerden bazıları, Siyonist olmuş ve Ben-Gurion da dahil olmak üzere, çok azı Filistin’de yaşamaya gitmiştir (Rose, 2004: 8). Filistin’e gelen Yahudiler içerisinde, önemli bir yer edinen Ben-Gurion, İsrail Devleti’nin kuruluşunda ve 1948’de İlk Arap-İsrail Savaşı’nın yaşanmasında başat aktör olarak, öne çıkmıştır. Bu temelde Siyonizm’in devlet kurmaya yönelik ilk adımı, Ben-Gurion öncülüğünde atılmıştır.

Süreç içerisinde Ben-Gurion’un, bazı Yahudilerle fikir ayrılığı yaşadığı, görülmüştür. Fikir ayrılığı yaşadığı Yahudilerden en önde gelenlerinden birisi de Martin Buber (Yahudi filozof) olmuştur. Ben-Gurion, Buber’i dinsel bir geri zekalı olarak reddetmemiştir. Çünkü birincisi, Buber hem inananlar hem de inanmayanlar tarafından, büyük bir saygı görmüştür; ikincisi, Buber, Filistin’de Yahudi siyasetinin karşı karşıya olduğu ikilemlerin son derece farkında olan bir kişilik, olmuştur. Buber, Ben-Gurion’un savunduğu türden bir Yahudi Devleti’nin, gerçek Yahudiliğin öğretileri açısından kabul edilemez olduğunda ısrar etmiş ve hümanist Yahudi etiği markası hakkında da bir açıklama yapmıştır. Bu açıklama, başka bir halkın ezilmesiyle bağdaşmayan hümanist bir etik anlayışı olarak, kendini göstermiştir (Rose, 2004: 13). Yaşanan siyasi ve teolojik fikir ayrılıklarına rağmen Ben-Gurion’un, daha büyük bir Yahudi kitlesine ulaştığı görülmüştür. İlerleyen süreçte ise İsrail Devleti’nin kurulması ile beraber Siyonist düşünce içerisinde Ben-Gurion yeri, daha sağlam bir noktaya ulaşmıştır.

Siyonizm, Filistin’de Yahudiler için varlığı devlet kurmaya adanmış, siyasi bir harekettir. 19. yüzyıl Rus ‘‘pogrom’’larından, diğer Yahudi karşıtı zulümlerden ve son olarak Holokost’tan (Yahudi Soykırımı) kaynaklanan, bir güvenlik ihtiyacı tarafından, motive edilmiştir. Siyonistler için egemen bir devlet, istismar edilmiş ve dağınık bir halk için kalıcı bir sığınak kazanmanın yolu gibi görülmüştür. 19. yüzyıldaki başlangıcından itibaren Siyonist proje, Filistin’de toprak elde etmek için Filistin halkının, zorla boyun eğdirilmesi veya yerlerinden edilmesi gerektiğini, düşünmüştür (Thomas, 2009: xiii). 19. yüzyılın sonundan, 20. yüzyılın başına kadar geçen dönemde, Yahudiler için devlet kurmak, en önemli hedef olarak görülmüştür. Bu düşüncenin oluşmasında temel neden ise Yahudilerin, her yönü ile bir güven arayışı içinde olmalarıdır. Batılı ülkeler ise Yahudilere, bu hedeflerinde yardımcı olmaya çalışmışlardır. Siyonizm’in, Batılı hâkim güçler tarafından destek görmesinin arkasında yatan olgu ise uzun bir dönemdir Kıta Avrupası’nda sorunlar yaşayan Yahudilere, bir diyet ödemektir.

Bilindiği üzere II. Dünya Savaşı’nın ardından Yahudiler, Filistin’in çoğu üzerinde bir devlet talep etmişlerdir. Bu süreçte Birleşmiş Milletler (BM-1945), Filistin’in ayrı Yahudi ve Filistin devletlerine bölünmesini, tavsiye etmiştir. Ben-Gurion, bu iki devlet önerisini, alt üst etmiş ve Filistin’in çoğunu, Yahudi devleti için zorla almıştır. Bunu yaparken, Filistin’i kendi aralarında bölmek amacıyla Ürdün’le gizli bir antlaşma yapmıştır. 1948’de diğer Arap devletleri, bu işbirlikçi ele geçirmeyi önlemek için hem İsrail’e hem de Ürdün’e karşı savaşmıştır (Thomas, 2009: xiv). Arap dünyasının içerisindeki ayrışmalardan oldukça fazla istifade etmeyi başaran Siyonizm, maddi ve siyasi gücü sayesinde birtakım Arap liderlere, Filistin’deki varlığını kabul ettirmiştir. Bu süreçte, Batılı ülkelere aldıkları destek ise oldukça belirleyici olmuştur.

İsrail Devleti, Filistin’in Siyonist kolonizasyonu aracılığıyla kurulmuştur. Bu kolonizasyon, bugün kalan Filistin topraklarında devam etmektedir. Tarihsel bir bağlamda bu olguyu anlamak için, sömürgeleştirmenin genel doğasının yanı sıra, Siyonizm’in başladığı 19. yüzyılın sonlarında, Avrupa’nın sömürgeleştirmeye yönelik tanımlayıcı tutumlarını gözden geçirmek, oldukça yararlıdır (Thomas, 2009: 3). Çünkü tam manası ile Siyonizm, Ortadoğu coğrafyasında bir dönemler Kıta Avrupası ülkelerinin takip ettiği, sömürgecilik politikası temelinde hareket etmektedir.

20. yüzyılın başlarında hemen hemen tüm Avrupa ülkelerinde ve liderlerinde, Siyonizm’e karşı bir bakış açısı geliştiği, görülmektedir. Örneğin Winston Churchill’in (Eski Birleşik Krallık başbakanı) Siyonizm hakkındaki görüşü, doğrusal olmayan bir tarzda da olsa gelişmiştir. 1905’te, oldukça büyük bir Yahudi nüfusa sahip bir ticaret şehri olan Kuzeybatı Manchester’da iktidar için kampanya yürütürken, Siyonizm ile ilk kez karşılaştığında Siyonizm’i, desteklemeye yatkın durmuştur. Yahudi ırkına, dinine, tarihteki rolüne, Britanya ve ABD’deki sözde siyasi gücüne, saygı duymuştur (Makovsky, 2007: 2). Dönemin öncü güçleri olan Birleşik Krallık ve ABD’den aldığı destek ile Ortadoğu’ya yönelen Siyonizm’in, oldukça büyük işleri giriştiği görülmektedir. Temelde Siyonizm’in,

Kıta Avrupası'nda ve ABD'de bu kadar ilgi görmesinin temel nedeni ise Yahudi sermayesinin belirleyici gücü, olmuştur.

Churchill, Siyonizm'i mevcut toplumsal hastalıkları düzeltici veya Yahudiler için varoluşsal bir gereklilik olarak değil, tarihsel bir yaranın sarılması ile bugün ve gelecek için olumlu bir güç olarak görmüştür. Konuyu ilk kez 1906-1908'de ele aldığı anda, aynı zamanda ona bazı olası İngiliz emperyal değerleri de atfetmiştir. Ancak bu yeni hareket, birçok Yahudi için bile muğlak olduğundan, onun için biraz belirsiz bir kavram olarak kalmıştır. Churchill, 1921-1922'de sömürge sekreteri olarak hizmet ederken, ilgili konuların çoğuna dalmış, Filistin'i ziyaret etmiş, ayrıca Filistinli Araplar ve Yahudilerle tanışmıştır. Bu da konunun, daha eksiksiz ve derin bir şekilde anlaşılmasında öncü olmuştur (Makovsky, 2007: 3). Siyonizm'in ortaya koyduğu hedefin, İngilizler tarafından net bir şekilde anlaşılması sonucunda, Yahudiler için önemli bir eşiğin geçildiği, anlaşılmaktadır. Bu temelde, bölgenin gerçeklerinden uzak bir amacı olan ama dönemin küresel güçlerinin desteğini alan Siyonizm, İsrail Devleti'ni kurmak için önemli bir projeye başlamıştır.

Yaşanılan süreç ve kurulan politik ilişkiler analiz edildiğinde, Siyonizm'in elindeki imkanları politik bir argüman olarak, başarılı bir şekilde kullandığı ve bir devlet kurma konusunda dönemin küresel güçlerini, ikna etmeyi başardığı görülmektedir. Genel anlamda Batılı aktörlerin, Siyonizm'e olan yakınlığında ise Yahudi sermayesinin, önemli bir yeri olduğu görülmektedir. Ayrıca Yahudilerin, uzun bir dönem Batı dünyasında karşılaştıkları kötü muamelelere karşı, bir diyet ödeme mantığı ile Ortadoğu'da bir devlet sahibi olmalarına sıcak bakıldığı, anlaşılmaktadır.

3. 1948 YILI VE HEMEN SONRASINDA, ANA HATLARI İLE YAŞANAN GELİŞMELER

Semavi dinler için çok önemli bir yer olan Kudüs'ü içinde barındıran Filistin, tarih süresince birçok defa saldırıya uğramış ve buraya gelen birçok kavme kucak açmış olan stratejik bir coğrafyadır (Yıldırım, 2021: 3842). Gerek teolojik gerekse de politik yönden oldukça önemli bir konumda olması nedeniyle Filistin toprakları, dünyanın farklı coğrafyalarından gelen insanlar için oldukça ilgi uyandırmıştır. Tarihi itibari ile birçok istilaya ve göçe maruz kalan Filistin toprakları, en yoğun göç ve istila eylemlerini, 20. yüzyılın başında yaşamaya başlamıştır.

1917'den 1948 yılına kadar geçen dönemde, tam manası ile Filistin topraklarının, bir Yahudileştirme süreci içerisine çekilmeye çalışıldığı görülmüştür. Bu politikanın filizlenmesinde, dönemin Batılı küresel güçlerinin ve bölge ülkelerinden bazılarının, etkin olduğu anlaşılmaktadır. Sorunun ciddi manada ilk patlak verdiği dönemlerde, yani 1948 yılında İsrail, resmi olarak kurulması ile beraber Arap dünyasının, oldukça sert bir tepki verdiği görülmüştür. Daha sonrasında ise aynı yıl I. Arap-İsrail Savaşı yaşanmıştır. Yaşanan savaş sonucunda, Arap dünyasının güçlü bir şekilde bir araya gelmesine karşın İsrail'in, Batılı destekçileri sayesinde galip olduğu, anlaşılmıştır.

Bilindiği üzere, işgal edilen toprakları entegre etmek gayesi ile İsrail'in, 1967 savaşının sonrasında 1948 öncesinde de var olan Yahudi yerleşkeleri kurma stratejisi, yaklaşık yarım asırdır sürmektedir (Balcı, 2010: 53). Öncelikle göçler ve mülk edinmeyle başlayan bu sürecin, daha sonrasında savaşlarla devam ettiği görülmektedir. Yaşanan süreç, her yönü ile İsrail'in Filistin topraklarına kök salmak için çetin bir mücadele vermeye çalıştığını, göstermektedir. İlk dönemlerden bugüne İsrail'in, bu politikada oldukça ısrarlı olduğu görülmektedir. Ancak Filistin hakkının da bu haksız eylemler karşısında, kendi topraklarını savunmak için canla başla mücadele ettiği, anlaşılmaktadır.

Sürecin başına dönecek olursak görüleceği üzere, 1947 tarihinde BM'nin 181 Numaralı Kararnamesi ile Filistin toprakları, Filistinliler ve Yahudilere 44/56 oranında bölüştürülmüştür (Kutsal, 2019: 91). Bu paylaşımın adil olduğunu düşünen BM, tam manası ise büyük bir çatışmanın fitilinin ateşlemiştir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra, galip devletlerin himayesinde kurulan BM'nin, galip devletlerin isteği doğrultusunda hareket ettiği, İsrail- Filistin sorunu konusunda da ortaya koyduğu tavırdan anlaşılmıştır.

Esasında Arap-İsrail çatışmasının temeli, büyük çoğunluğu Avrupa'dan gelen Siyonistlerin, Filistin'de bir devlet kurma eylemine uzanmaktadır. Filistinlilerin direnmesine rağmen nüfusunun tamamına yakınının yaklaşık iki yüzyıl süren bir dönemde topraksızlaştırılmasına engel olunamamıştır (Ertürk ve

Sayın, 2021: 93). Uzun bir süre boyunca Filistin topraklarının, Yahudiler tarafından ele geçirilmesi sonucunda, bu büyük çatışmanın fitili ateşlenmiştir.

Bir dönemler satın alma yolu ile Filistin’de toprak edinen Yahudilerin, daha sonrasında ise savaşa varan yollar ile toprak edinme arayışına yöneldiği görülmektedir. Sürecin bu noktaya varacağını öngöremeyen Filistin halkının, oldukça sancılı bir sürecin içine çekildiği sonradan ortaya çıkmıştır.

İsrail Devleti, 1948’de İsraililerin Bağımsızlık Savaşı, Filistinlilerin ise Nakba, yani felaket olarak adlandırdığı bir savaşın ardından kurulmuştur. Tekin görülmeyen, zulüm gören bir halk, kendisine bir sığınak, bir devlet bulmaya çalışmış ve bunu, başka bir insan topluluğu için korkunç bir bedel ödeterek yapmıştır. 1948 savaşı sırasında, o zamanki Filistin nüfusunun yarısından fazlası (yaklaşık 1.380.000 kişi) İsrail ordusu tarafından anavatanlarından sürülmüştür (Reinhart, 2002: 7). Her yönü ile uluslararası hukuku ve tarihsel gerçeklikleri yok sayan bu Siyonist akım, Filistin halkı için büyük acıların yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Kısa süre öncesinde Kıta Avrupası’nda büyük bir yıkım yaşayan Yahudiler, yaşadıkları acıların daha fazlasını Filistin halkına, yaşatmaya başlamışlardır.

Bu süreçte ana akım Batı medyası ise İsrail-Filistin çatışmasını, bir savunma savaşı olarak tanımlamıştır. Filistinliler; terörist, İsrail’in cömert barış tekliflerini reddeden, şiddet yanlısı, uzlaşmaz, fanatik insanlar olarak tanımlanmıştır. Onlara, ne verirsiniz verin, her zaman daha fazlasını isteyen, kendi toprakları olarak gördükleri toprakların birkaç santimini ele geçirmek için çocukları öldürmeye hazır, aşırılık yanlıları olan ve asıl amaçlarının ise İsrailileri, denize dökmek olduğu, işlenmiştir (Reinhart, 2002: 13). Her türlü propaganda aracını, etkin bir şekilde Filistinlilere karşı kullanan dönemin Batı medyası, Yahudileri barış yanlısı göstermiş, Filistinlileri ise savaş yanlısı olarak, lanse etmiştir.

Öte yandan ünlü İsraili filozof ve bilim adamı olan Yeshayahu Leibovitz, işgalin daha en başından nelere yol açacağı konusunda, birtakım uyarılarda bulunmuştur. 1968’de düşüncelerini, şöyle dile getirmiştir:

‘1,5 ila 2 milyon yabancidan oluşan bir öteki nüfusu yöneten devlet, bunun ima ettiği her şeyle birlikte, bir Shin Bet (Güvenlik Servisi) devleti olmaya mahkumdur’ (Reinhart, 2002: 8).

Kurulduğu günden bugüne İsrail’in, her daim güvenlik ve istihbarat politikalarına ağırlık vermesi, Leibovitz’un öngörüsünde haklı olduğunu, açık bir şekilde ortaya koymuştur.

Temelde Avrupa’da 19. yüzyılın sonlarında, Yahudilere siyasi bağımsızlık kazandırmak için kurulan Siyonist hareket, ideolojisini Yahudi halkı ile İsrail Toprakları arasındaki tarihi bağa ve diasporadaki Yahudi yaşamına ilişkin, kasvetli bir teşhise dayandırmıştır (Yehudai, 2020: 2). Tarihi ve bilimsel gerçeklerden uzak olan bu anlayış, tam manası ile Siyonist hakaretin, Filistin topraklarında uyguladığı işgal eylemlerine bir meşruiyet arayışı olarak görülmüştür. Bu anlayış, İsrail’in kuruluş sürecinde ve 1948 sonrasında yoğun bir şekilde işlenmeye, devam etmiştir.

Siyonist hakaretin en önemli meşruiyet araçlarından birisi de sistematik bir şekilde Filistin’e, Yahudileri göç ettirmek olmuştur. Göç yolunda önemli bir dönüm noktası, II. Dünya Savaşı’nın sona ermesiyle gerçekleşmiştir. Siyonist hareket, İngiliz kısıtlamalarına rağmen Avrupalı Yahudilerden hayatta kalanları, Filistin’e getirme çabalarını yoğunlaştırdıkça göç, Yahudilerin ulusal çabalarının ön saflarına taşınmıştır (Yehudai, 2020: 11). Bu noktada temel amaç, Filistin topraklarında Yahudi nüfusun sayısının artmasını sağlayarak, uluslararası aktörlerden gereken desteği almak olmuştur. Bu politikanın gerçekleşmesi için çeşitli Batılı ülkelerin de oldukça hevesli olduğu, görülmüştür.

Esasında II. Dünya Savaşı sonrası, Filistin’e yaşanan Yahudi göçüne destek, Yahudi olmayan kaynaklardan gelmiştir. Bu desteğin motivasyonu, Siyonizm’e olan ideolojik bağlılık değil, daha çok Yahudilerin savaş sırasındaki acılarının azalması ve gelişmekte olan Yahudi devletine göçün, Avrupa’daki Yahudi diasporalarının sayısını azaltmanın en etkili yolu olduğu, gerçeğinin anlaşılması olmuştur (Yehudai, 2020: 13). Bir taraftan Siyonizm’in göç politikasına destek vererek, Yahudi sermayesinin imkanlarından faydalanmak isteyen Batılı ülkeler, diğer taraftan kendi ülkelerindeki Yahudileri, Filistin’e göndererek, bir rahatlama arayışı içerisinde olmuşlardır.

Kısacası 1948 yılı sonrasında yaşanan gelişmeler, daha önceki dönemlerden çok da farklı olmamıştır. Küresel aktörlerin desteğini arkasına alan Yahudiler, göç faaliyetlerine devam etmiş ve Arap dünyasının direnişi karşısında her daim, savaş seçeneği masada olmuştur. İlerleyen süreçte ise sorunun çözümüne yönelik, İsrail'in bir adım atmaktan ziyade, sorunu daha da büyütme gayesi güttüğü, anlaşılmıştır.

4. 1950 SONRASI, ANA HATLARI İLE ARAP-İSRAİL MÜCADELESİ

İsrail'in kuruluşundan sonra Araplar ile İsrail arasında yaşanan mücadele, her yönü ile birçok boyutu olan bir mücadeleye dönüşmüştür. Bu süreç içerisinde her iki tarafta da önemli isimlerin ortaya çıktığı görülmüştür. Dönem içerisinde, öne çıkan en önemli aktörlerden birisi de Yaser Arafat olmuştur. Yaser Arafat'ın liderliğini yürüttüğü El-Fetih, 1958 senesinde Kuveyt'te oluşmuştur (Akçapa, 2021: 35). Her yönü ile Filistin direnişi için önemli bir yapı olan El-Fetih, Yaser Arafat liderliğinde İsrail-Filistin sorununun uluslararası alana taşınmasında, kilit bir rol oynamıştır. Filistin direnişinin örgütlenmesi açısından, Arafat'ın kurucusu olduğu bu yapı, Filistin halkı için büyük bir öneme sahiptir.

Daha sonraki süreçte ise 1945'te İskenderiye Protokolü ile kurulan Arap Ligi, son derece kıymetli bir hale gelmiş ve Filistin Kurtuluş Örgütü'nün (FKÖ) kurulmasını gerçekleştirerek, tarihi içerisindeki en önemli rollerinden birini, yerine getirmiştir. FKÖ'nün kuruluşuna giden sürecin ilk girişimi, Arap Ligi Konseyi'nin 1963 yılında Kahire'de gerçekleştirdiği, bir toplantıda olmuştur (Akyol, 2017: 285). Daha sonrasındaki süreçte ise yaklaşık bir yıl içerisinde FKÖ, resmi olarak kurulmuştur. Temel amacı, bağımsız ve özgür bir Filistin kurmak olan FKÖ, Filistin direnişi için önemli bir gelişme olarak, tarihe geçmiştir.

1967 senesinde ise Arap ülkeleri, tekrar İsrail'e karşı bir savaşa girişse de oldukça kötü bir sonuçla karşılaşmışlardır. Mısır, Suriye ile Ürdün'ün beraber, fakat farklı planlarla, birbirlerinden bağımsız teknikler kullanarak giriştikleri bu savaş, 6 gün sürmüş ve İsrail topraklarının, yaklaşık olarak 3,5 kat büyümesine, sebebiyet vermiştir (Kaştan, 2012: 1801). Gerek teknolojik olarak gerekse de taktiksel olarak üstün olan İsrail, bu savaş sonunda, oldukça kazançlı çıkmıştır. "Altı Gün Savaşı" olarak tarihe geçen bu savaş gerek bölgesel gerekse de uluslararası alanda, büyük bir yankı uyandırmıştır. Bu süreç sonrasında İsrail'in, artık Ortadoğu'nun bir gerçeği olduğunu düşünen, birtakım grupların oluştuğu da görülmüştür.

1967 savaşında Arap güçlerinin mağlubiyeti, Filistin konusunda çok yıkıcı sonuçlara sebep olan, daha farklı bir sürecin başlamasına neden olmuştur. Savaştan oldukça büyük bir galibiyet ile ayrılan İsrail, Filistin üzerinde yayılmacılığını artırarak, askeri bir işgal sürecine koyulmuştur (Çavuşoğlu, 2022: 20). Yaşanan süreç, bu savaş sonucunda, İsrail'in savunma pozisyonundan, saldırı pozisyonuna geçtiğini göstermektedir. Savaş sonrasında Filistin'e yönelik askeri politikasını değiştiren İsrail, aynı politikayı uzun bir süredir, Ortadoğu'da devam ettirmektedir. Her yönü ile uluslararası hukuku görmezden gelen bu politika, birtakım küresel ve bölgesel aktörler tarafından da desteklenmektedir.

Sürecin en başından en sonuna kadar yaşanan tüm gelişmeler incelendiğinde ortaya çıkan temel gerçeklik şudur: iki halk ve tek bir ülke vardır, her iki taraf da bu ülkeyi, kendisi için sahiplenmiştir (Shlaim, 2020: 54). Günümüze geldiğimizde bu gerçeklik, varlığını korumaya devam etmektedir. İsrail'in yürüttüğü saldırıların, bunun karşısında Filistin'in ise gösterdiği direnişin, arka perdesinde yine bu gerçekliğin var olduğu, anlaşılmaktadır.

Siyonist hareket, Filistin'in bütününde veya mümkün olabilecek en büyük bölümünde, bir Yahudi devleti kurma hedefini, net bir şekilde ifade etmiştir (Shlaim, 2020: 112). Bunun karşısında bir dönemler neredeyse bütün Arap dünyasının, günümüze geldiğimizde ise Filistin halkının, büyük bir direniş gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu politikanın gerçekleşmesi için İsrail ve Batı dünyasının, beraber hareket ettiği görülmektedir. Siyonizm'in kurduğu tüm denklemlere rağmen İsrail'in, bu politikada tam olarak başarıya ulaştığını söylemek, mümkün değildir.

Sürecin daha başlarında İsrail'in, Arap dünyası ile oldukça farklı bir ilişki yürütmeye çalıştığı anlaşılmıştır. Örneğin, İsrail'in dış politikasının Ürdün ve Haşimi krallarından yana bir şekilde

ilerlediği, açık bir şekilde görülmüştür. Bu politika ile İsrail, 1948'deki kazanımlarını koruyarak, Haşimi Kralları ile özel ilişkilerini, sürdürmeye devam etmiştir (Shlaim, 2020: 476). İsrail'in bu politikanın arkasında yatan temel amacı ise tüm Arap dünyası ile savaşmak yerine, bir kısım siyasi aktörleri, diplomatik yöntemlerle ikna etmek olmuştur. Günümüze gelindiğinde bu politikada İsrail'in, belli oranda başarılı olduğu, göze çarpmaktadır.

Bir diğer Arap-İsrail savaşına gelecek olursak, bilindiği üzere 1973 Ramazan/Yom Kippur Savaşı olarak bilinen savaş, Ortadoğu'nun görüntüsünü değiştiren, üç önemli savaştan bir olmuştur. Bu savaş, aynı zamanda dünyanın siyasi ve ekonomik şartlarını da önemli derecede etkilemiştir (Kılıoğlu, 2022: 129). Sürecin başında Mısır ve Suriye'nin, beraberce İsrail'e karşı taarruza geçtiği bu savaş, birkaç hafta sürmüştür. Savaş sonucunda ise İsrail, 1967'de kararlaştırılan ateş hattının da ötesine geçmiştir.

Kuruluşundan sonraki süreçte İsrail'in, Arap dünyası ile yaşadığı savaşlar sonucunda, oldukça karlı çıkan taraf olduğu, görülmektedir. Özellikle 1973'te yaşanan savaş sonrasında ise İsrail'in, Ortadoğu bölgesindeki hakimiyet alanını, oldukça artırdığı anlaşılmaktadır.

Daha sonrasındaki sürece gelinecek olursa, Ekim 1978 tarihinde, ABD'de Başkan Jimmy Carter'ın girişimleri sonucunda, bir araya gelen Mısırlı ve İsraili yöneticiler, hemen hemen iki haftayı bulan müzakereler neticesinde, Camp David Antlaşmalarını imzalamışlardır (Kuduoğlu, 2018: 105). Bu anlaşma ile İsrail, ilk defa bir Arap ülkesi tarafından tanınmış ve ele geçirdiği topraklar üzerindeki meşruluğunu, bir Arap ülkesi kabul etmiştir. Anlaşmanın akabinde, yaşanan gelişmelerin genel hatlarına bakılacak olursa, Arap ülkeleri tarafından Mısır'a tepkiler geldiği, görülmektedir. Lakin ilerleyen süreçte Mısır'ı kınayan Arap ülkelerinin, Filistin için çok büyük bir adım atmadığı da görülmüştür. Daha sonrasında ise Filistin halkının, bu gelişmelere tepki gösterdiği ve direnişe geçtiği, anlaşılmıştır. Camp David Antlaşmaları'ndan bu yana gerek askeri olarak gerekse de siyasi olarak elini güçlendiren İsrail'in, karşısında Filistin halkının direnmeye devam ettiği, görülmüştür. Özellikle İsrail'in, Filistin'e karşı yürüttüğü askeri politikalar karşısında Filistin halkının, "intifada"lar (silkinme, ayaklanma, ayağı kalkma vb.) yolu ile bir direniş sergilediği, karşımıza çıkmaktadır.

5. KÜRESEL AKTÖRLERİN İSRAİL İLE İLİŞKİLERİ VE SORUNA BAKIŞI

Kurulduğu günden bugüne İsrail ile en yakın ilişkilere sahip olan küresel aktörün, ABD olduğu görülmektedir. ABD-İsrail ilişkileri, yalnızca diplomatik ve ekonomik bağları değil, aynı zamanda dini, yasal, askeri bağları da içerdiğinden, II. Dünya Savaşı'ndan sonra, stratejik bağların yanı sıra yakın bir değerler ortaklığı üzerine, şekillenmiştir. Ayrıca hem İsraili hem de Amerikalı liderler, karşı ülkelerin iç siyasetine müdahale etmekten çekinmemişlerdir. Bu yakın bağlar, Mayıs 1948'de İsrail'in kurulmasının hemen ardından ortaya çıkmamıştır (Freedman, 2012: 1). İki ülke arasında cereyan eden ilişkilerin, derin bir teolojik, siyasal ve ekonomik boyutunun olduğu, anlaşılmaktadır. Özellikle Yahudi lobisinin ABD'deki etkisi, bu noktada oldukça önemli bir örnektir.

1948'den beri İsrail-ABD ilişkilerinde güvenlik konusu, giderek daha önemli hale gelmiştir. İsrail'in 1948'de kurulduğu sırada, ABD Dışişleri Bakanı George Marshall ve Savunma Bakanı James Forrestal, Yahudi devletini, bir büyük siyasi ve güvenlik sorumluluğu olarak görmüşlerdir. Başkan Harry Truman ise dışişleri ve savunma bakanlarının tavsiyelerine karşın, İsrail'i fiili olarak tanıırken, yine de 1948-1949 savaşı sırasında İsrail'e ve Arap dünyasına, bir silah ambargosu uygulamıştır (Freedman, 2012: 2). Ortadoğu'da Güvenlik konusu temelinde oluşmaya başlayan ABD-İsrail ilişkilerinin, ilerleyen süreçte bir karşılıklı çıkar ilişkisine dönüştüğü, görülmektedir. Özellikle ABD'nin Ortadoğu'daki çıkarlarının korunması açısından İsrail'in, ABD için önemli bir aktör olduğu, anlaşılmaktadır.

Bilindiği üzere Ortadoğu'da, ABD ile SSCB arasındaki Soğuk Savaş şiddetlenirken, Eylül 1970'te Ürdün Kralı Hüseyin'e karşı Filistin ayaklanması sırasında İsrail'in, Washington'un yandaşı Ürdün'ü, Moskova'nın yandaşı Suriye'ye karşı koruması, İsrail için önemli bir güvenlik zemini hazırlamıştır. İsrail'e büyük silah sistemlerinin sağlanması da dahil olmak üzere ABD ve İsrail arasındaki iş birliği, 1973 Yom Kippur Savaşı sırasında, büyük miktarda ABD'den silah sevkiyatı yapılarak İsrail'in, Suriye ile Mısır saldırılarını püskürtmesine ve ardından her iki Arap ülkesine karşı saldırıya

geçmesine, imkân sağlamıştır (Freedman, 2012: 4). Dönemin şartları içerisinde iki ülke arasındaki ilişkiler incelendiğinde, tek taraflı bir fedakarlığın olmadığı ve Ortadoğu'da karşılıklı çıkarlar çerçevesinde, iki ülke ilişkilerinin şekillendiği görülmektedir. Özellikle Soğuk Savaş sürecinde İsrail'in, ABD'nin yanında konumlanması, Ortadoğu'daki dengeler açısından, oldukça belirleyici olmuştur.

ABD, İsrail'e Ortadoğu'daki yerini güvence altına alan, hayati bir askeri ve siyasi koruma sağlamaktadır. İsrail ise önemli ölçüde Batı karşıtlığının damgasını vurduğu çalkantılı bir bölgede, ABD için güvenilir ve önemli bir müttefik olarak, hizmet etmektedir. Pek çok Amerikalı, İsrail ile kültürel bir bağı olduğunu hissetmektedir ve bölgede bir ABD kalesine sahip olmayı takdir etmişlerdir. Pek çok İsraili ise özellikle Avrupa'nın anti-Semitizm geçmişi göz önüne alındığında, ABD yardımı için derinden minnettardır ve ABD desteğini kaybetme düşüncesinden çekinmektedirler (Kolander, 2020: 7). İki ülke arasında kurulan ilişki ağı, gün geçtikçe derinleşmekte ve çeşitlenmektedir. Özellikle "öteki" kabul edilen ülkeler ve medeniyetler karşısında, iki ülke ilişkilerinin ilerleyen dönemlerde, daha da derinleşeceği düşünülmektedir.

İsrail'in Ortadoğu'da sahip olduğu kısa ve uzun dönemli amaçlar, tam manası ile ABD'nin istediği şekilde ilerlemektedir. Bu nedenle Filistin halkının çektiği acılar, Batı medyasında çok büyük bir yer tutmamaktadır. Küresel dengelerin bu şekilde devam etmesi durumunda Filistin'in tezlerini, uluslararası kamuoyuna kabul ettirmesi, pek de kolay görünmemektedir.

Süreç içerisinde İsraili yetkililer, ABD'den daha fazla silah alınmasını haklı çıkarmak ve iki ülke arasındaki bağları güçlendirmek için İsrail'in, ABD açısından Ortadoğu'daki stratejik faydasını vurgulamışlardır. Bazı ABD'li politika yapımcılar, özellikle İsrail'e daha fazla silah satılması anlamına gelen, Doğu Asya'daki feci savaş göz önüne alındığında, İsrail'in komünizmi kontrol altına almak için çok önemli bir bölgede, Amerikan müttefiki olmasını istemişlerdir. 2019 yılında yaklaşık 4 Milyar Dolara ulaşan ABD'nin, İsrail'e yaptığı askeri hibeler, özel ilişkilerden doğmuş ve zaman zaman ABD'nin stratejik amaçlarına, hizmet etmiştir (Kolander, 2020: 8). Bu nedenle iki ülke arasında gelişen ilişkileri, sadece İsrail'in çıkarları ekseninde okumak, doğru değildir. ABD'nin, İsrail'e verdiği hibeler ve sağladığı destekler, kendi çıkarları ekseninde de oluşmaktadır.

Son dönemlere geldiğimizde, ABD Başkanı Donald Trump'ın Kudüs'ü, İsrail'in başkenti olarak tanıması ise İsrail için gerek siyasal gerekse de teolojik anlamda, önemli bir gelişme olmuştur. Yaşanan süreç, iki ülke ilişkilerinin ilk dönemlerden bugüne, geldiği yer ve gelişeceği yön hakkında, önemli ipuçlarını gözler önüne sermektedir.

AB ile İsrail ilişkilerine gelecek olursak, görüleceği üzere tarih, İsrail ile AB arasındaki ilişkiyi, iyisiyle kötüsüyle derinden etkilemiştir. Daha iyi bir karşılıklı anlayışı teşvik edecek kültürel araçlar sayesinde ikili ilişkiler, gelişse de geçmişin yaraları, zihinlerde hala mevcut olduğundan, AB ve İsrail arasında birtakım güvensizlikler ve küskünlükler bulunmaktadır (Du Plessix, 2021: 2). II. Dünya Savaşı sürecinde Yahudilerin, Kıta Avrupası'nda özellikle Almanya'da yaşadıkları olaylar, her yönü ile AB ve İsrail ilişkilerini, derinden etkilemektedir. Üzerinden onca zaman ve siyasi süreç geçmesine rağmen Yahudilerin zihninde bu olayların, hala önemli bir yeri olduğu, anlaşılmaktadır.

Bugüne gelecek olursak AB ve İsrail arasındaki ilişkiler, farklı sektörlerdeki anlaşmalarının, düzenli olarak iyileştirilmesi ile karakterize edilebilir. Bugün İsrail, AB ile akdi ilişkileri bakımından üye olmayan devletler arasında, en gelişmiş statülerden birine sahiptir (Du Plessix, 2021: 4). Bu sebeple 21. yüzyılda AB ve İsrail ilişkileri, başta ekonomik ve siyasi başlıklar olmak üzere, tüm alanlarda derinleşerek, ilerlemeye devam etmektedir.

AB ülkeleri içerisinde özellikle İngiltere'nin, İsrail ile oldukça yoğun bir ilişki ağı içerisinde olduğu görülmektedir. Bir taraftan iki devletli çözüme olan güvenin azalması ve halkın İsrail'e duyduğu sempati nedeniyle, İsrail ile İngiltere arasında, artan bir sürtüşme var gibi görünmektedir. Öte yandan, İsrail'in Filistinlilere yönelik politikalarının, AB normlarına ve çıkarlarına aykırı olduğu iddialarına rağmen, AB'nin İsrail üzerindeki baskısı, sınırlı kalmış ve İsrail'in barış sürecini ilerletmesi yönündeki girişimler, etkisizleşmiştir (Greene And Rynhold, 2018: 91). Yaşanılan süreç, AB ve İsrail ilişkilerinin,

tam da İsrail'in istediği şekilde ilerlediğini göstermektedir. Tıpkı ABD gibi AB de İsrail'in, Ortadoğu'daki konumundan memnuniyet duymaktadır.

Ayrıca İsrail ve AB arasında, tarım (2009) ve ilaç (2012) sektörlerinde yeni ticaret antlaşmaları, imzalanmaya devam etmektedir. 2013'te ise büyük bir sivil havacılık örneği olan, "Açık Semalar Antlaşması" imzalanmıştır (Greene and Rynhold, 2018: 93). Her yönü ile derinleşen ilişkiler, bir taraftan İsrail'in AB ülkeleri ile bağlarını güçlendirmesine yardımcı olurken, diğer taraftan Ortadoğu'daki konumunu, güçlendirmesine de imkân sağlamaktadır.

Son olarak Rusya ve İsrail ilişkilerine değinecek olursak Rusya, Aralık 1991'de çökmekte olan SSCB'den çıktığında, İsrail ile sıkıntılı bir ilişkiyi miras almıştır. SSCB, 1948'de İsrail'i tanıyan ilk ülkelerden biri olmasına rağmen, Soğuk Savaş'ın gölgesinde iki ülke ilişkileri, hızla soğumuştur (Averbukh and Klein, 2018: 1). Bu temelde Soğuk Savaş sürecinde SSCB ile İsrail arasında çok sıcak ilişkiler kurulduğunu ifade edebilmek, pek de mümkün değildir. Fakat Soğuk Savaş sonrasında, Rusya Federasyonu ile İsrail arasında, Yahudi sermayesinin yapıcı etkisi ile daha iyi ilişkiler kurulduğu, anlaşılmaktadır.

Örneğin Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, 2005'te İsrail'i ziyaret ettiğinde, iki ülke arasındaki tarihi ve kültürel bağları vurgulamıştır. Nitekim ilişkilerin yeniden başlamasından bu yana, toplumlar arası ilişkilerin gelişmesi, Rusya ve İsrail'in yakınlaşmasında, büyük bir rol oynamıştır (Averbukh and Klein, 2018: 2). Gerek siyasi aktörler arasında gelişen ilişkilerin gerekse de iki toplum arasında gelişen kültürel ilişkilerin, önemli bir yere geldiği anlaşılmaktadır. Bu noktada İsrail'in, ABD ve Rusya arasında yaşanan krizlere rağmen, her iki ülke ile de yapıcı ilişkiler kurabildiği, göze çarpmaktadır.

Temelde Soğuk Savaş sonrasında, Rusya ile İsrail arasındaki diplomatik ilişkilerin yeniden başlaması, ekonomik iş birliğinin temellerini atmıştır. Örneğin ticaret antlaşmaları (1994), bilim ve teknolojiye iş birliğine ilişkin bir antlaşma (1994) ile iki ülke arasında ticareti başlatmıştır. Daha sonra ise uzay araştırması (2011), nükleer teknoloji (2013) ve nano teknoloji (2016) antlaşmalarında yansıtıldığı gibi, son yıllarda iki ülke, belirli sektörlerde iş birliğini artırmıştır (Averbukh and Klein, 2018: 4). Her yönü ile süreç içerisinde gelişen İsrail-Rusya ilişkileri hem Rusya için hem de İsrail için büyük bir avantaj sağlamaktadır. Lakin İsrail'in, tıpkı AB ve ABD ile ilişkilerini geliştirirken hedeflediği temel amaç olan, Ortadoğu'daki güvenliğini sağlamak hedefi, Rusya ile de ilişkilerinin temel belirleyicisi konumundadır.

Doğusundan batısını, tüm küresel ve bölgesel aktörlerle bir şekilde ilişki kurup, bu ilişkileri geliştirmeyi başaran İsrail, siyasi konulardan, ekonomik ve kültürel konulara kadar çeşitli aktörlerle sahip olduğu ilişki ağlarını, gün geçtikçe çeşitlendirip, derinleştirmektedir. Bu nedenle gerek bölgesel aktörlerin gerekse de küresel aktörlerin, İsrail-Filistin sorunu konusunda oldukça sessiz kaldığı, anlaşılmaktadır. Filistin'in ise uluslararası alanda, İsrail kadar yoğun bir ilişki ağına sahip olamaması nedeniyle tezlerini, dünyaya duyurması ve destek bulması zorlaşmaktadır.

SONUÇ

Yahudiler, Avrupa tarihi ve Avrupa insanı için büyük bir öneme sahiptir. Özellikle ekonomik kabiliyetleri sayesinde Yahudilerin, Avrupa ticaretine büyük bir dinamizm kattığı, görülmektedir. Temelde herhangi bir halk topluluğunun, belli bir ekonomik yapıya ne ölçüde entegre olduğunu anlamının ilki yolu vardır: Birincisi istatistik bilgisi; ikincisi ise soykütüsel bilgiler olarak, karşımıza çıkmaktadır (Sombart, 2019: 9). Her iki yönü ile de Avrupa'nın ekonomik yapısının dönüşümünde önemli bir yeri olan Yahudiler, bu ekonomik gücü sayesinde siyasi otoriteler üzerindeki baskın gücünü, korumaya devam etmektedir.

Geçmişten bugüne gerek teolojik bağlar gerekse de Yahudi sermayesinin gücü, İsrail'i hem ABD hem de Avrupalı ülkeler için önemli kılmıştır. 20. yüzyıla gelindiğinde ise II. Dünya Savaşı sürecinde Yahudilerin, Avrupa'da yaşadıklarına bir diyet olarak, Ortadoğu'da bir devlet sahibi olmaları gerektiği düşüncesi, Batılı ülkeler tarafından desteklenmiştir. Bu algının oluşmasında da yine teolojik bağların ve Yahudi sermayesinin, belirleyici bir etkisi olmuştur.

Bu noktada karşımıza şu soru çıkmaktadır: Yahudi sermayesi küresel arenada ne kadar etkilidir ve Batılı ülkelerde bu etkinin sınırları nelerdir? Bilindiği üzere, Avrupa ticaretinin ekonomik etkinliğinin merkezinin değişmesi ile başlayan evrimi, Yahudiler sayesinde olmuştur. Bu süreçte Avrupa’da yaşayan Yahudilerin ellerinden geçen malların niceliği, ele alınacak olursa Avrupa’daki konumları, oldukça benzersiz olarak, karşımıza çıkmaktadır (Sombart, 2019: 31). Gerek geçmiş yüzyıllarda gerekse de günümüze gelindiğinde, Yahudi sermayesinin hem Batılı ülkeler nezdinde hem de küresel alanda oldukça belirleyici bir kabiliyete sahip olduğu, görülmektedir.

Öte taraftan Yahudiler, uluslararası ilişkilerin gelişimini hızlandırmak noktasında da büyük bir önceliğe sahip olmuşlardır (Sombart, 2019:33). Özellikle ülkeler arasındaki ticari ilişkilerin gelişmesi noktasında Yahudi tacirlerin, dünya ticari sisteminin gelişmesinde, önemli bir rolü bulunmaktadır. Çünkü dünya tarihinde ticari ilişkilerin gelişmesi, aynı zamanda uluslararası ilişkilerin gelişmesine sebebiyet vermiştir. Bu nedenle öncelikli olarak, ülkeler arasında başlayan ticari ilişkiler, siyasi ilişkilerin oluşmasına, zemin hazırlamıştır.

Yakın tarihe dönecek olursak güleceği üzere, 2010’larda ABD’nin hegemonik güç olduğu, İsraililerin daha güçlü milliyet bilincinin olduğu ve Filistinlilerin ise daha zayıf milliyet bilincine sahip ama demografik olarak daha dinamik bir yapıda olduğu, 2010’lardaki İsrail-Filistin sorununun bir tanımı olabilir (Dahbour, 2016: 394). İlerleyen süreçte ise aynı tanımın, varlığını kısmen koruduğu anlaşılmaktadır. Bu tanımın oluşması ve kabul görmesi sürecinde ise Batılı ülkelerin, İsrail’e olan açık desteği gözlerden kaçmamaktadır.

Bugün için İsrail’in ekonomik ve teknolojik imkanlarının, çok yüksek bir seviyede olduğu görülmektedir. Bunun ötesinde, düzenli bir ordu ve üst düzey bir askeri teknolojiye sahip olmasına karşın Filistin’in, daha kısıtlı imkanlara sahip olduğu, anlaşılmaktadır. Ayrıca bölgesel ve küresel aktörlerin, desteğini almak konusunda İsrail’in, Filistin’e nazaran çok daha önde olduğu sonucu, karşımıza çıkmaktadır.

Öte taraftan anlaşılacağı üzere, İsrail Devleti’nin Siyonist karakteri, onunla ilgili en önemli şeydir. İsrail, buna sadık kaldığı sürece ülkenin sınırları sorunu, ikincil bir sorun olarak kalacaktır. Çünkü Siyonist temel, İsrail girişiminin kendisini, Arap Ortadoğu’su üzerinde Batı ile bağlantılı, yabancı bir büyüme haline getiren özelliklerini korumasını sağlayacaktır (Liebman, 1970: 98). Bu temel sayesinde küresel aktörlerin desteğini alan İsrail, tıpkı 1948 sürecinde olduğu gibi küresel dengelerin bir ürünü olarak, Ortadoğu’daki varlığını korumaya çalışacaktır. Bu nedenle Filistin’in, sahada ve masada sadece İsrail ile mücadele etmediği, açık bir şekilde kaşımızda durmaktadır.

Önümüzdeki dönemlerde sorunun, gittikçe daha fazla dallanıp budaklanacağını öne sürenler, karşımıza çıkmaktadır. Çünkü İsrail, elinden geldiğince askeri operasyonlarla sorunu, çözümsüz bir noktaya getirmeye çalışmaktadır. Bu noktada gerek ABD’de gerekse de AB’den ciddi şekillerde destek görmektedir.

Uluslararası hukuku ve evrensel insan haklarını yok sayarak, Filistin halkına karşı “orantısız güç” kullanan İsrail, her yönü ile haksız eylemlerini, sürdürmeye devam etmektedir. Sorunu çözümsüz bir noktaya vardırarak için tüm fırsatları kullanan İsrail, adeta Filistin halkının bu mücadeleden bir “duygusal kopuş” yaşaması için mücadele etmektedir.

Bu noktada akıllara şöyle bir soru gelmektedir: İsrail’in yaptığı bu hukuk tanımaz eylemler karşısında Filistin’in, nasıl bir mücadele yürütmesi gerekmektedir? Öncelikle Filistin’in, daha yüksek teknolojik silahlara sahip olması ve daha düzenli bir askeri yapı inşa etmesi gerekmektedir. İkinci olarak, uluslararası kamuoyunun desteğini alabilmek için aktif bir diplomasi ile küresel ve bölgesel aktörleri, ikna etmesi gerekmektedir. Atılması gereken en önemli adım ise Filistin’in kaşısındaki safi, olabildiğine daraltmasıdır.

Diğer taraftan Filistin, İsrail Devleti’nin Filistin’de yürüttüğü askeri politikaların kaşısında olan Yahudi gruplar ile diyalog kanallarını, olabildiğince geliştirmesi gerekmektedir. Yani Siyonizm’e karşı olan muhalifler ile yapıcı ilişkiler kurup, onları desteklemesi gerekmektedir.

Sorunun çözümü için bir diğer önemli olgu ise küresel dengelerin değişmesi noktasında, yatmaktadır. Özellikle ABD'nin, İsrail'e verdiği desteği sonlandırması ve "Amerikancı" bir çizgiye dönmesi, hayati bir önem taşımaktadır. Bu noktada Amerikan halkında ciddi bir mantalite değişimi olduğu, anlaşılmaktadır. Bugün için ABD halkının önemli bir kısmı, ABD'nin sahip olduğu imkanları, kendi halkı için kullanması gerekirken neden İsrail'in Ortadoğu'daki güvenliği için ABD imkanları seferber ediyor? diye düşünmektedir. Bu kesimin, siyasi olarak güçlenmesi ve karar mekanizmalarına ulaşması sonucunda, Ortadoğu'da dengelerin yeniden kurulacağını görebilmemiz, mümkündür.

Son tahlilde ifade etmememiz gereken temel gerçeklik, tüm küresel ve bölgesel aktörlerin desteğine rağmen İsrail'in, yaklaşık 80 yıldır bir projeden ibaret olduğudur. Yürüttüğü askeri politikalar ile şiddeti temel araç olarak kullanan bir yapıda olduğu, ayrıca uluslararası hukuku ve evrensel insan haklarını, ihlal ettiği açık bir şekilde, ortada durmaktadır. Sadece güvenlik politikalarına ağırlık vererek, varlığını korumaya çalışan İsrail'in, bu durumu ne kadar daha sürdürebileceği ise ayrı bir tartışma konusudur. Çünkü kendi komşuları ile sorunlar yaşayan bir devletin, küresel aktörler ile dostluk bağı kurması, bölgesel güvenlik açısından, önemli bir sorundur.

Bunun karşısında, tarihi ve kültürel doneler ise Filistin'in tezlerinde haklı olduğunu, göstermektedir. Bu nedenle sorunun barışçıl bir temelde çözülebilmesi için uluslararası toplumun, Filistin'in yürüttüğü mücadeledeki haklılığını kavraması gerekmektedir. Bu durumun gerçekleşmesi için ise Filistin'in hem sahada hem de masada elini güçlü tutması, önemli bir olgudur. Tarihi ve sosyolojik doneler, Filistin'in bu mücadelede haklı olan taraf olduğuna, işaret etmektedir.

KAYNAKÇA

- Akçapa, M. (2021). Arap Baharı Öncesi Filistin'in İçsel Dinamikleri Bağlamında Türkiye'nin Filistin Meselesine Yaklaşımı. *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi*. 4, 1, ss. 33-45.
- Akyol, Cansel P. (2017). Arap Devletleri Ligi, Ortadoğu ve Bölge Dengeleri Üzerindeki Etkisi. *Gazi Akademik Bakış*. 11, 21, ss. 277-302.
- Averbukh, L. and Klein, M. (2018). Russia-Israel Relationship Transformed by Syria Conflict: Political Interests Overshadow Social and Economic Ties. (*SWP Comment, 37/2018*). Berlin: *Stiftung Wissenschaft und Politik -SWP- Deutsches Institut für Internationale Politik und Sicherheit*. pp. 1-7.
- Balcı, A. (2010). Yahudi Yerleşimleri ve Filistin Sorunu. *Ortadoğu Analiz*. Sayı 2, Cilt 14, ss. 52-57.
- Berry, M. and Philo, G. (2006). *Israel and Palestine: Competing Histories*. London: Pluto Press.
- Çavuşoğlu, E. (2022). Körfez Ülkeleri ve Filistin: Güçlü Tarihsel Bağlar Temelinde Körfez Siyaseti. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*. 8, 2, ss. 15-33.
- Dahbour, O. (2016). Self-Determination and Power-Sharing in Israel/Palestine. *Ethnopolitics*. 15. 4, pp. 393-407.
- Du Plessix, C. (2011). The European Union and Israel. *Bulletin Du Centre De Recherche Français À Jérusalem (Centre De Recherche Français À Jérusalem)*. Translation: Judith Grumbach, pp. 1-18.
- Ed. Freedman, Robert O. (2012). *Israel and the United States: Six Decades of US-Israeli Relations*. Boulder: Westview Press.
- Eds. Kedourie, E. and Haim, Sylvia G. (1982). *Zionism and Arabism in Palestine and Israel*. London: Frank Cass and Company Limited.
- Ertürk, M. ve Sayın, Y. (2021). Arabizm Ekseninde Arap-İsrail Çatışmasının Kritiği: Arap Milliyetçiliği Filistin Sorununun Çözümünü Baltalıyor Mu? *İslam Medeniyeti Dergisi*. Cilt: 7, Sayı:47, ss. 89-124.

- Greene, T. and Rynhold, J. (2018). Europe and Israel: Between conflict and cooperation. *Survival*. 60. 4, pp. 91-112.
- Kutsal, E. (2009). İsrail-Filistin İhtilafı Özelinde Politik Bir Araç Olarak Su. *Bilge Strateji*. 1.1. ss. 88-99.
- Medoff, R. and Waxman, Chaim I. (2009). *The A to Z of Zionism*. Lanham: The Scarecrow Press, Inc.
- Rose, J. (2004). *The Myths of Zionism*. London: Pluto Press.
- Thomas, B. (2009). *The Dark Side of Zionism: The Quest for Security through Dominance*. Lanham: Lexington Books.
- Kaştan, Y. (2012) Ortadoğu'da Arap İsrail Mücadeleleri ve Türkiye. *Tarih ve Medeniyetler Tarihi*. 4, ss. 1797-1815.
- Kıllıoğlu, Mehmet E. (2022). 1973 Ramazan / Yom Kippur Savaşı ve Ortadoğu. *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi*. 3, ss. 129-151.
- Kolander, K. (2020). *America's Israel: The US Congress and American-Israeli Relations, 1967–1975*. Kentucky: University Press of Kentucky.
- Kuduoğlu, A. (2018). Camp David Sonrası ABD-Mısır Yakınlaşması: Askeri Boyut. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*. 5 / 1, ss. 101-137.
- Liebman, M. (1970). Israel, Palestine and Zionism. *Socialist Register*. 7, pp. 89-109.
- Makovsky, M. (2007). *Churchill's Promised Land: Zionism and Statecraft*. New Haven: Yale University Press.
- Reinhart, T. (2002). *Israel/Palestine: How to End the War of 1948*. New York: Seven Stories Press.
- Shlaim, A. (2020). *Filistin'i Bölüşmek: Kral Abdullah, Siyonistler ve Filistin'i Taksim Siyaseti 1921-1951*. Çev. Muttalip Tütüncü, İstanbul: Küre Yayınları.
- Sombart, W. (2019). *Yahudiler ve Modern Kapitalizm*. Çev. Sabri Gürses, İstanbul: Küre Yayınları.
- Yehudai, O. (2020). *Leaving Zion: Jewish Emigration from Palestine and Israel After World War II*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Yıldırım, Y. (2021). İsrail-Filistin Sorununda İki Devletli Çözüm Arayışları. *OPUS International Journal of Society Researches*. 18 (41), ss. 3840-3884.